

b. Amr'a verilmiş, o da putu Yemen'deki Cüreş şehrinde Mezhic tepesine dikmiş, Mezhic kabileler topluluğu ve Cüreş halkı bu puta tapmıştır (İbnü'l-Kelbî, s. 8, 36). Yegüs'un, Sebe bölgesinde Curuf'ta yaşayan Murâd kabilesinin, daha sonra da Benî Guteyf'in putu olduğu da nakledilmektedir (Taberî, XXIX, 98-99).

Bir rivayete göre Murâd kabilesinden En'um ile aileleri diğer kabilelerin Yegüs'u ellerinden alacaklarını duyunca onu kaçırarak Benî Hâris yurduna götürmüş, putu geri almak isteyen Benî Murâd ile Benî Hâris b. Kâ'b arasında "yevmü'r-rezm" (redm) denilen ve Bedir Savaşı ile aynı tarihlere (2/624) rastlayan bir savaş olmuş, Benî Murâd yenilince Yegüs, Benî Hâris'e kalmıştır. Diğer bir rivayete göre ise çatışma Murâd kabilesinden Benî En'um ile Benî Gutayf arasında cereyan etmiş ve Yegüs, Benî Hâris'in bir kolu olan Benî Nûr yurduna kaçırılmıştır (Cevâd Ali, VI, 260-261). Kabileler, savaşlarda galip gelmek için bu putu da beraberlerinde götürüyorlardı. Bundan dolayı putun adıyla bu inanç arasında bağ kurulmakta ve Yegüs'un "yardım etmek" anlamındaki "gavs" kökünden geldiği söylenmektedir (a.g.e., VI, 261). Yegüs'un aslan şeklinde tasvir edildiği nakledilmektedir (Zemahşerî, VI, 218; Smith, s. 43, 226; ERE, I, 663). Yegüs ismi Tevrat'ta (Tekvîn, 36/5, 14), ayrıca on iki İsrâil kabilesinin soy kütüğünde (I. Tarihler, 7/10; 8/39) ve Semûd yazıtlarında (Fahd, s. 192; Smith, s. 43) geçmekte, Yegüs ile Hintliler'in Vüyasa'sı arasındaki benzerliğe dikkat çekilmektedir (bk. NESR). Câhiliye döneminde erkek isimleri arasında Abdüyeğüs adına Mezhic, Kureyş, Tağlib ve Hevâzin kabilelerinde rastlanmakta, bu da adı geçen kabilelerde Yegüs'a tapınıldığını göstermektedir (Cevâd Ali, VI, 262).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "ğvş" md.; Mustafavî, *et-Taḥkîk*, XIV, 256-257; İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Esnâm* (nşr. Ahmed Zeki Paşa), Ankara 1969, s. 8, 32, 36; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXIX, 98-99; İbn Düreyd, *el-İstikâk*, s. 96, 153; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmecîd v.dğr.), Riyad 1418/1998, VI, 218; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 439; Ebû'l-Fidâ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-'azîm* (nşr. Mustafa Seyyid Muhammed v.dğr.), Cize 1421/2000, XIV, 142-143; J. Wellhausen, *Rest arabischen Heidentums*, Berlin 1897, s. 19-22; A. Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qur'an*, Baroda 1938, s. 291-292; Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 355-356; T. Fahd, *Le panthéon de l'Arabie centrale à la veille de l'hégire*, Paris 1968, s. 191-194; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VI, 260-262; W. R. Smith, *The Religion of the Semites*, New York 1972, s. 43, 226; Th. Nöldeke, "Arabs (Ancient)", ERE, I, 663.

ÖMER FARUK HARMAN

YEĞEN

Türkçe'de "kardeş çocuğu" anlamına gelen ve yaygın biçimde amca, hala, dayı ve teyze çocukları için de kullanılan yeğen kelimesinin Arapça'da özel bir karşılığı bulunmayıp bunun yerine erkek veya kız kardeşin oğlu yahut kızı, ikinci grup yeğenler için de teyzeoğlu, amcaoğlu, teyze kızı, hala kızı gibi ifadeler kullanılır. İslâm hukukunda kişinin kardeşinin çocuğu ile olan bağı diğer grup yeğenleriyle olan bağından daha kuvvetlidir ve özellikle muharremât, hidâne, nafaka, nikâh, velâyet, miras gibi ahvâl-i şahsiyye konularında hak ve vazifeler doğurmaktadır. Kendisiyle evlenilmesi hiçbir şekilde câiz olmayan kimşeler (muharremât) içerisinde kardeş çocukları da yer alır (en-Nisâ 4/23). Buna göre bir kişi kardeşinin çocuğu anlamındaki yeğeniyle evlenemeyeceği gibi yeğeninin fûrûu ile de evlenemez. Bu hususta nesep ten yeğenle süttten yeğen arasında fark yoktur. Birden fazla kadınla olan evliliklerde bir kadınla kardeşinin kızı aynı erkeğin nikâhı altında bir araya gelemez. Nitekim Hz. Peygamber bir kadının halası ve teyzesiyle beraber nikâhlanmasını yasaklamıştır (Buhârî, "Nikâh", 27; Müslim, "Nikâh", 37, 39; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 12).

Yakınlar arası görgü kurallarını düzenleyen, bir kişinin evlerinde çekinmeden yemek yiyebileceği kişilerin sayıldığı (en-Nûr 24/61) ve Hz. Peygamber'in eşlerinin arada perde olmaksızın görüşebilecekleri yakınlarından bahseden (el-Ahzâb 33/55) âyetlerde de kardeş çocuğunun evlenilmesi câiz görülmeven mahrem özelliği teyit edilir. Kadınların örtünmesiyle ilgili sıkı kuralların geçerli olmadığı mahremler arasında yeğenlerden sadece kardeş çocukları zikredilmiş ve kadının onların yanında daha serbest giyinip dolaşabileceği belirtilmiştir (en-Nûr 24/31). Söz konusu âyetle yalnızca hala ve teyzeden bahsedilmek teyze de İslâm âlimleri evlenme yasağını (en-Nisâ 4/23) ölçü aldıklarından tesettür yönünden amca ve dayının kız yeğenleri karşısındaki konumunu da aynı şekilde değerlendirmişlerdir.

Hidâne, velâyet, nafaka ve mirasla ilgili meselelerde kardeşin çocuğu, hısımların fıkhıdaki klasik üçlü tasnifi içinde yakınlığın derecesine ve cinsiyetine göre asabe yahut zevi'l-erhâm grubu içinde yer alır, hak ve yükümlülükleri de buna göre belirlenir. Birtakım sorumluluklar da içerdiğinden görev olarak değerlendirilebilecek olan hidâne hakkı anne, diğer yakın kadın

akraba veya asabe derecesinde erkek hısımlar bulunmadığında zevi'l-erhâm grubuna intikal eder. Bu grubun içerisinde kız kardeşin kızları ile teyze ve hala da bulunmaktadır. Velâyet açısından amcanın yeğeni üzerinde önemli bir yetkisi mevcuttur. Buna göre "kâsır"ın babası veya baba tarafından dedesi velâyet hakkı "binefsihî asabe"den olan amcaya geçer. Fakihlerin çoğunluğu dayının küçük çocuk üzerinde velâyet hakkının olmadığı görüşündedir. Ebû Hanîfe'ye göre ise asabeden kimsenin bulunmaması halinde küçük üzerindeki velâyet hak ve görevi belli bir sıra dahilinde dayı, hala ve teyzenin de yer aldığı zevi'l-erhâma intikal eder. Bir kızın evliliği söz konusu olduğunda asabe grubundan velisi bulunmazsa bazı fakihlere göre hâkim, bazılarına göre ise aralarında bir öncelik sıralaması gözetilerek erkek tarafından akraba olan kadınlar onu evlendirmeye yetkisine sahiptir. Dolayısıyla bu grubun içindeki hala, şartları gerçekleştiğinde yeğenini evlendirme yetkisine sahip olur.

Nafaka mükellefiyeti açısından Hanefîler, zevi'l-erhâmdan olup evlenilmesine cevaz verilmeyen hısımların, bu çerçevede kişi ile yeğenin karşılıklı nafaka hak ve mükellefiyetine sahip olduğu görüşündedir. Mâlikî ve Şâfiîler'e göre ise bu kişiler nafaka mükellefi değildir. Hz. Ömer, İbn Ebû Leylâ, İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye ile bir rivayette Ahmed b. Hanbel'e göre de birbirleriyle evlenmeleri câiz olsun olmasın sıra kendilerine geldiğinde biri diğerine mirasçı olabilecek bütün hısımlar arasında karşılıklı nafaka yükümlülüğü vardır. Miras hukuku bakımından ölenin asabesi durumundaki oğlu (amca) yeğenlerini mirastan engellerken (hacb) kızı (hala) mutlak olarak engellemez; meselâ kız yeğen halasıyla birlikte dedesinin mirasından pay alabilir. Öte yandan amca, yeğenlerinin mirası açısından binefsihî asabe durumunda iken erkek yeğen de asabe grubunda yer alarak amcasına vâris olabilir. Gerek dayı, hala ve teyze yeğenlerinin mirası bakımından gerekse yeğenler bu akrabalarına nisbetle zevi'l-erhâm grubunda yer alırlar ve sahâbenin çoğunluğuna, Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre şartların gerçekleşmesi durumunda birbirlerine mirasçı olurlar. Yargılama hukuku açısından kişi ile yeğenin birbirleri hakkında şahitlik yapabilecekleri hususunda görüş birliği vardır.

Yaygın kullanımda yeğen olarak anılan amca, hala, dayı ve teyze çocukları açısından mirasla ve bazı fakihlere göre bunun yanında nafakayla ilgili istisnâ durumlar

YEĞEN

dışında yukarıda geçen mahremiyet, örtünme ve hidâne gibi hususlara dair hükümler geçerli değildir. Meselâ kişinin amca, dayı, hala ve teyze çocuklarıyla evlenmesi dinen câizdir (el-Ahzâb 33/50); dolayısıyla aralarında evlenme engeli bulunmadığı için bunlarla ilgili mahremiyet ve örtünme hükümleri kişinin yabancılara karşı olan durumundan farklı değildir. Müslümanlar arasında Balkanlar ve Kafkasya gibi bazı bölgelerde bu tür akrabalarla evlenilmemesi dinî olmaktan çok sosyal ve kültürel bir anlayıştan kaynaklanır. Benzer şekilde söz konusu akrabalar arasında hidâne ve nafaka yükümlülüğü bulunmaz. Hanefî mezhebinin tercih edilen görüşünü benimseyen Muhammed Kadri Paşa erkek çocuk için amcanın, halanın, dayının ve teyzenin kızlarını; kız çocuk için de bunların oğullarını hidâne bakımından ehil kabul etmemiştir. Bunun istisnası amcasının oğlundan başka yakını bulunmayan kız çocuk meselesinde hâkime takdir hakkı tanınmasıdır (el-Ahkâmü's-şer'iyye, md. 386).

BİBLİYOGRAFYA :

Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 199; V, 133, 211; Kâsânî, *Bedâ'i'*, II, 257, 262; IV, 41; Muvaftakuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Kahire 1388/1968, VI, 319-322; VII, 110, 115, 116-117; İbnü'l-Hümâm, *Fet-hu'l-kadîr* (Bulak), II, 358, 363, 413; III, 314, 315; Mahallî, *Şerhu Minhâcî't-tâlibin*, Beyrut, ts. (Dâ-rül-fikr), III, 241; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, Beyrut 1412/1992, III, 563; VI, 731, 776, 795; Kadri Paşa, *el-Ahkâmü's-şer'iyye fi'l-ahvâli's-şahsiyye* (nşr. Muhammed Ahmed Sirâc – Ali Cum'a Muhammed), Kahire 1427/2006, md. 380-394; Azî-mâbâdî, *'Avnû'l-ma'bûd*, Beyrut 1415, III, 189; VI, 50, 61; VIII, 70, 76; *el-Ahkâmü's-şer'iyye fi'l-ahvâli's-şahsiyye: Kitâbü'n-Nafakât*, İstanbul 1333, md. 554-573; Bilmen, *Kamus*, V, 282, 295-308; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1974, I, 196, 258, 341-342, 351, 419; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1409/1989, VII, 722; VIII, 315.

ABDÜSSAMET BAKKALOĞLU

YEHOVA

Ahd-i Atîk'te
Tanrı'nın özel adı olarak geçen
İbrânice kelime.

Dört harften (Y-H-V-H) oluşan kelimenin kökeni ve telaffuzuna dair çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Kelimeyi yabancı bir kökene (Hitit, Fars, Mısır, Grek) veya farklı İbrânice / Arapça mânalara (yhv/hvy kökünden “var eden, yaratıcı; fırtına tanrısı, hava tanrısı, yağmur indiren; yok eden, öfkelenen; konuşan”) dayandıran görüşlere karşılık bunun Sâmi kökenli bir kelime olduğu, “var olmak / olmak” anlamındaki

İbrânice “yhv/hyh” kökünden geldiği üzerinde durulmuş (yhvh = olan), şekil olarak (fiil formunda isim) putperest Araplar'ın tanrılarından Yeûk ve Yegûs ile benzerliğine dikkat çekilmiştir (*Dictionary of Deities*, s. 913, 915, 916). YHWH'nin uzun bir cümlelenin kısaltılmış biçimi olduğu da söylenmiştir. Bu ismin doğru telaffuzu kesin biçimde bilinmemekle beraber benimlenen şekiller Yahve (Yahweh) ve Yehova'dır (Yehovah / Jehovah). Söz konusu isim, “dört harfli (kelime)” mânasında Grekçe “tetragrammaton” olarak da ifade edilmektedir. Yehova, Ahd-i Atîk'te Tanrı için kullanılan isimler arasında en sık geçendir. Bazan YHWH Elohim (Rab Tanrı) (Tekvîn, 2/4; I. Krallar, 17/4; Mezmûrlar, 20/7), Adonay YHWH (Efendim Rab) (Tesniye, 3/24; Hâkimler, 6/22; İşaya, 3/15) veya YHWH Tsebaot (semavî orduların Rabb'i) (I. Samuel, 1/11; Mezmûrlar, 24/10; İşaya, 1/9) şeklinde kullanılmaktadır. Mezmûrlar kitabı başta olmak üzere Ahd-i Atîk'te 6800 defa geçen bu kelime geç döneme ait Daniel kitabında sadece 9. babda yer alır; Vâiz, Neşideler Neşidesi ve Ester kitaplarında ise hiç görülmez.

Tevrat'ın Çıkış kitabında Tanrı'nın Mûsâ'ya ismini ilk defa Horeb dağında (Tanrı dağı / Sînâ dağı) bildirdiği ifade edilmektedir. Kayınpederi Yitro'nun koyunlarını güttüğü bir sırada yanan çalılığın içinde Mûsâ'ya bir melek görünmüş, Mûsâ'nın çalılığa yaklaşması üzerine Tanrı, Horeb dağından seslenerek kendini Mûsâ'ya “atalarının Tanrı'sı” diye tanıtmış ve onu İsrâiloğulları'nı Mısır'dan kurtarmakla görevlendirmiştir. İsrâiloğulları'nın yanına gittiğinde onların kendisinden Tanrı'nın ismini soracaklarını söylemesi üzerine Tanrı Mûsâ'ya adını, “Ben ben olanım / mevcut olanım” diye açıklamış ve şöyle söylemiştir: “İsrâiloğulları'na de ki: Beni size 'Ben olan / mevcut olan' gönderdi ... Beni size atalarınızın Tanrı'sı, İbrâhim'in Tanrı'sı, İshak'ın Tanrı'sı ve Ya'küb'un Tanrı'sı YHWH gönderdi. Adım sonsuza kadar bu olacak; kuşaklar boyunca bu isimle anılacağım” (3/14-15). Ayrıca Mûsâ'ya, “Ben YHWH'yim; İbrâhim'e, İshak'a ve Ya'küb'a her şeye gücü yeten Tanrı (Şadday) olarak göründüm, ama onlara kendimi YHWH adıyla tanıtmadım” (6/2-3; ayrıca bk. 33/12-19) demiştir. Tekvîn kitabında yer alan bir başka açıklamada ise insanların Tanrı'ya bu isimle dua etmeye çok daha önceleri, Âdem'in torunu Enoş (insan) zamanında başladıkları belirtilmiş (4/26), böylece YHWH ismi sadece Mûsâ ve İsrâiloğulları'yla değil bütün insanlıkla ilişkilendirilmiştir. Modern

araştırmacılar tarafından, Ahd-i Atîk'te İsrâil Tanrısı için sıkça kullanılan ve civar kavimlerde de görülen El/Eloah/Elohim'den farklı olarak YHWH isimli bir Tanrı'ya tapılmasına İsrâil kavmi dışında rastlanmadığına dikkat çekilmiştir. YHWH'nin, ilişkilendirildiği bölge itibarıyla (Sînâ, Seir, Paran, Teman, [Tesniye, 33/2; Hâkimler, 5/4; Habakkuk, 3/3]) Edom-Medyen kökenli bir ilâh olup Kenitler vasıtasıyla kuzeye taşındığı, böylece İsrâil kavminin resmî Tanrı'sı haline geldiği görüşü ileri sürülmüştür (a.g.e., s. 911-912; *The Revelation of the Name Yahweh to Moses*, s. 9).

Ahd-i Atîk'te YHWH genellikle “İsrâil'in kralı” (Hâkimler, 8/23; I. Samuel, 8/7; İşaya, 41/21), “ortak kabul etmeyen kışkırtıcı Tanrı” (Çıkış, 20/5; 35/14; Tesniye, 4/24; 5/9; Yeşû, 24/19), “bütün dünyanın kralı” (Mezmûrlar, 47/2), “bütün ilâhların üstündeki yüce kral” (Mezmûrlar, 95/3) ve “kutsal” (Levililer, 11/44-45; 19/2; 20/7; Yeşû, 24/19; I. Samuel, 2/2; Mezmûrlar, 99/2-3, 5; İşaya, 5/16) şeklinde nitelendirilmiş, görünmez olmasına rağmen şanın belli mekânlarda (Toplanma çadırı, mâbed, Sion dağı vb.) tecelli ettiği (Çıkış, 16/7; 40/34-35; I. Krallar, 8/11; Hezekiel, 43/2), bazan da bütün dünyayı kuşattığı (Sayılar, 14/21; Mezmûrlar, 72/19; İşaya, 6/3) belirtilmiştir. Şahsî bir Tanrı niteliğinde sunulan YHWH bazı pasajlarda aşkın bir varlık olarak tasvir edilmiş (Tesniye, 12/4-5; İşaya, 40/27-28), bazı pasajlarda ise antropomorfik özelliklerle nitelendirilmiştir (Tekvîn, 3/8; 8/21; Çıkış, 33/23). Tanrı'nın evrensel yönünü vurgulayan Elohim'e karşılık YHWH ismi daha ziyade İsrâil kavmiyle ahitleşen Tanrı şeklinde takdim edilmiştir. Yahudi geleneğinde bu ismin Tanrı'nın -İsrâil'e vahyedilmiş- özel ve en kutsal ismi olduğu, O'nun tanımlanamaz ve gerçek mânada daima mevcut olan tek varlık oluşuna, dolayısıyla Tanrı'nın özüne işaret ettiği kabul edilmiştir (Halevi, s. 201-202; İbn Meymûn, I, 63-64; Tesniye, 4/35, 39; II. Krallar, 19/15; İşaya, 37/16; bu kelimedeki “mevcudiyet” ve “yakınlık” mânası için ayrıca bk. Vermes, s. 79-100). YHWH özellikle yahudi dua geleneğinde Tanrı'nın koruyucu gücüyle, kurtarıcılık ve merhamet nitelikleriyle ilişkilendirilmiştir. Yahudi mistik geleneğinde ise kutsallık ve gizlilikle özdeşleştirilmiş, sihirli bir güce sahip olduğuna inanılmış, bütün Tevrat'ın ve bütün kâinatın (Sefirot doktrini) ilâhî isimlerden teşekkül ettiği ve bütün ilâhî isimlerin de YHWH'den kaynaklandığı ileri sürülmüştür (Scholem, s. 133, 210, 213).